

سوانیاں دے حق تے کر مجیت کور کشانول دی شاعری

(Women Rights & Karamjit Kaur Kishanwal's Poetry)

Abstract:

Karamjit Kaur Kishanwal is a familiar poetess of Punjabi language from Eastern Punjab (India). She acts as an advocate to the rights of women. Through his poetry, she presents a strong voice in favour of the women. In her book "Adan De Baag Ve Chaliya" she authored immense poems on women's emotions, real rights and sociological behaviour against feminine. Apart from this, she described the women abuse in every period of life and tried to present a definite solution that is to give equal right to the women. This paper describes different aspects of oppression and inequality as found in the poetry of Karamjit Kaur with special reference to women rights.

Keywords:

Karamjit Kaur, Women Rights, Punjabi Poetry, Punjabi Literature, Equal Rights, Feminism.

جدوں انسانی حیاتی دار ارتقاء ہو یا اوہ جنگلاں تے غاراں وچ درندیاں وانگ رہنداسی۔ اوس ویلے توں لے کے ہن تائیں دے ترقی یافتہ دور وچ وی انسانی تہذیب تے تمدن دی ترقی اک جنس دی مرہون منت نہیں سگوں مرد تے زنانی دونہواں دے مساویانہ اشتراک واسطہ اے۔ تاریخ ول گوہ کرے تے دسد اپنی ماضی وچ زنانیاں مرداں دے شانہ بشانہ کم کر کے اوہناں نالوں ودھ فعال کردار ادا کر دیاں سن اوہ گھر، خاندان، قبیلے دیاں مالک سن ایٹھوں تائیں پئی سلسلہ نسب وی زنانی نال ای منسوب کردتا گیا۔ اکثر قدیم تہذیبیاں وچ زنانی نوں طاقت دی دیوی آکھ کے اوہدی پوجا

وی کیتی گئی۔ ایسے مقام تے مرتبے پاروں کڑیاں دی پیدائش نوں خوش بختی سمجھیا گیا۔ انج زنائی گھر بار، خاندان، قبیلہ، تجارت، لین دین، زراعت، شکار، ایتھوں تائیں جنگ دے میدان وچ وی مرداں وانگ بہادری نال اپنیاں صلاحیتاں تے ہنر مندی دامظاہرہ کر دی رہی۔ ڈاکٹر آمنہ تحسین اپنی لکھت مطالعات نسواں وچ لکھدیاں نیں کہ:

”تاریخ شاہد ہے کہ زمانہ قدیم میں عورت کا وجود ایک شاندار وجود رہا ہے وہ محکوم نہیں حاکم کی حیثیت سے اپنی زندگی گزار رہی تھی اسے عزت و احترام کی نگاہ سے دیکھا جاتا تھا“ (1)

ہولی ہولی جدوں پیسے، دولت، مقام تے مرتبے دی لوڑ مرد دے نیڑے ودھدی گئی اوئی ای اوہدی حیثیت تے اہمیت وچ وادھا ہویا۔ اوہنے ہر اک شے تے اپنا غلبہ حاصل کر کے زنائی نوں خاندانی تے مالی طور تے کمزور کردتا۔ ایتھوں تائیں کہ سلسلہ نسب وی مرداں نال جوڑیا جاوون لگ پیا تے زنائی نوں حقیر، ناکارہ تے بے کار شے سمجھ کے وی پچیا تے خریدیا گیا جد کہ دھی دے جن مگروں اوہدا قتل عام گل سی۔ سماج وچ زنائی نوں کمزور، گھٹ عقل، جذباتی، ناپاک گردان کے مذہب تے سماج دے نال تے بے شمار بندشاں لگا کے گھراں دی چار دیواری وچ قید کردتا گیا۔ پر دین اسلام دے آون مگروں عورت نوں سماج دا اہم فرد تصور کیتا گیا۔ اوہنوں ماں دی حیثیت وچ جنت، دھی تے بہن دی شکل وچ رحمت، تے بڈھی دی صورت وچ سکون تے عزت دا بلند درجہ عطا ہویا۔ اوہنوں وراثت دا حق دار ٹھہران دے نال نال شرعی حدود وچ رہ کے تجارت تے کاروبار کرن دا وی حق دتا گیا تے مردنوں اوہدے نان نفقہ تے معاشرتی ذمہ داریاں نوں ادا کرن دا ذمہ دار ٹھہرایا۔ ڈاکٹر آمنہ تحسین اپنی لکھت ”مطالعات نسواں“ وچ زنائی دے حقوق بارے دسدیاں نیں کہ:

”غرض اسلام نے عورت کو سب سے پہلے تو بحیثیت فرد کے سماج میں مرد کے برابر منصب عطا کیا پھر رشتوں کے حوالے سے بھی تقدس مآب ماں بنایا تو کہیں بیٹی کو آنکھوں کی ٹھنڈک اور بیوی کو باہمی الفت و محبت کی ڈور میں باندھ کر ایک دوسرے کے لیے لازم و ملزوم کر دیا۔“ (2)

اللہ تعالیٰ نے اپنے احکامات تے نبی کریم ﷺ نے اپنے ارشادات دے نال نال عملی نمونہ بن کے زنائیاں نوں اعلیٰ مقام عطا کیتا۔ پر ایہہ گل بڑے افسوس نال کیتی جاندی اے پئی اج دے دور وچ زنائی نوں اوہ مقام تے درجہ نہیں دتا جاندا جیہڑا دین اسلام نے رائج کیتا۔ اوہ آج وی کمتر، معزول، تے کم عقل ای سمجھی جاندی اے بھانویں پڑھ لکھ کے افسر ای کیوں نہ بن جاوے۔ زنائیاں دے حقوق تے اوہناں دی آواز بن کے ہر زبان تے ادب دے ودھیر

دانشوراں، ادیبوں، لکھاریوں، سکا لرائوں، شاعروں تے فلسفیانے قلم راہیں جہاد کیتا۔ پرائس جدوجہد توں بعد زنانیاں نوں اوہناں دے مکمل حقوق تے نہیں ملے پر کجھ حد تیکر انسانیت دے دائرے وچ تھاں ضرور مل گئی۔ زنانیاں دے جذبات تے احساسات دی نمائندہ شاعرہ چڑھدے پنجاب وچوں کر محبت کور کشانول ہوراں داناں سلاہن جوگ اے۔ ایہناں دا جنم 2 جنوری 1976ء نوں بھارت دے شہر موگا وچ ہويا۔ مڈھلی تعلیم موگا وچ حاصل کرن مگروں پنجابی یونیورسٹی پٹیالہ وچ اعلیٰ تعلیم حاصل کر دیاں رہیاں۔ ایم اے پنجابی، بی ایڈ، ایم ایس (آئی ٹی) دے نال نال ودھیر ڈپلومے وی کیتے۔ ہن ڈاکٹر، ستیش کمار ورمہ، دی سربراہی وچ پی ایچ ڈی دا مقالہ “ناٹھ کا وستوتے ودھا” تے لکھ کے 2022ء وچ ڈاکٹریٹ دی ڈگری حاصل کیتی۔ اک زنانی دی حیثیت نال اوہناں نے مجروح زنانیاں دے جذبات تے احساسات دی نمائندگی کرن لئی ودھیر لکھتاں لکھیاں۔ اوہناں دی ہر لکھت داوشاتے مرکزی خیال زنانیاں توں شروع ہو کے اوہناں تے ای مکد اے۔ کر محبت ہوراں کدھرے کوتاواں تے کدھرے نثر وچ زنانیاں دے جذبات تے احساسات دی نمائندگی بھرویں ڈھنگ نال کیتی اے۔ اوہناں دیاں پنج لکھتاں جیہناں وچ “سن وے ماہیا” (2013ء) (منظوم)، “سرجن ہاریا” (2015ء)، “گگن دماے دی تال” (2016ء)، “گیگے گیگے ناری” (2019ء) شامل نیں۔ ایہہ تمام لکھتاں گورکھی رسم الخط وچ نہیں جد کہ “عدن دے باغ وے چلیے” (2016ء) شاہ کھچی رسم الخط وچ شائع ہون والی اکلی لکھت اے۔ ایہہ لکھت آزاد نظماں تے مشتمل اے۔

اوہناں دا تعلق بھانویں سکھ دھرم نال اے پر اوہناں دیاں تحریراں تے اکھر ہر مذہب، معاشرے، قوم، قبیلے تے نسلاں دیاں زنانیاں دے حقوق دی بر ملا آواز نیں۔ اوہناں دے آکھن موجب زنانی ہر دھرم تے مذہب وچ ہمیش توں ای ذلت دا سامنا کر دی رہی۔ اوہدے کولوں اصل مقام تے حیثیت کھو کے غیر انسانی سلوک روار کھیا گیا۔ اللہ رب العزت نے مرداں نوں اوہدا حاکم ضرور مقرر فرمایا مگر عورت نوں ہرگز غلام دی حیثیت نہیں دتی۔ حضرت علامہ راشد الخیری اپنی لکھت “عالم نسواں” وچ عورتاں دی اسلام وچ حیثیت انج دسی اے پئی:

”اسلام نے عورت کو محبوب شے سے تعبیر کیا ہے خادمہ نہیں بنایا اس کے ثبوت

میں یہ الفاظ کافی ہیں کہ خوشبو اور نماز جیسی چیزوں میں رسالت مآب ﷺ نے

اس کا شمار کیا۔“ (3)

کر محبت ہو ریں ایس پاروں ای انساناں وچ تفریق دے خلاف نیں پئی اکو دنیا وچ رب العزت نے دونوں جنساں نوں گھلیا فیر ایٹھے آ کے زنانی کم حیثیت کنج ہو گئی۔ اعلیٰ، ادنیٰ، چنگا، بھیرا، کمزور تے طاقتور دا معیار صرف انسانی سوچ دا فتور اے جس نے پوری دھرتی وچ فتنہ، فساد تے دہشت پھیلار کھی اے پر زنانی آزاد جم کے وی آزاد ہوا وچ

ساہ لین توں محروم اے۔ جیوس لکھدیاں نیں:

ہوواواں

پرندے

عجب جہی دہشت، بچ! سوچدے

حداں سرحدال رہت

کناں سوہنا

کناوشال سی

ساڈاگھر

پوری دھرتی ساڈی سی

اسیں کدے وی۔۔۔ کتے وی

پر دیسی نہیں ساں

شرنا تھی نہیں ساں! (4)

زنانی صنف نازک اے ایہہ اک اجیہا مغالطہ اے جس وچ مشرق تے مغرب دونوں مبتلا نیں۔ ایہہ مغالطہ روم دے قدیم زمانے تاں ایسی محدود رہنا چاہید اسی پئی جتھے زنانی ویاہ توں پہلاں نازک ہون پاروں ترازو وچ سکیاں دے عوض خریدی جاندی سی حقی گل ایہہ وے زنانی دا ظاہری وجود بھانویں رب تعالیٰ نے نرم، نازک تے خوبصورتی نال تراشیا جس پاروں اوس نوں کدھرے پھلاں، تتلیاں، آگینیاں نال تشبیہ دتی جاندی اے پر اندرونی ساخت دے اعتبار نال اللہ رب العزت نے زنانی نوں مردنالوں ودھ قوت برداشت نال نوازیاء۔ کہ اوہ 9 مہینے تیکر بال نوں اپنی رت نال پروان چڑھاندی تے مگروں اوس نوں جمی اے۔ کر محبت ہو راں وی اپنی نظم ”عورت تے تتلی“ دے سرناویں بہیڈ زنانی دی۔ ستر، مضبوطی تے سوہن بارے دسدیاں نیں پئی جتھ تتلی دا نازک وجود پورے باغ نوں اپنے ون سونے رنگاں تے خوبصورتی نال خوشگوار بنا دیندا اے اے ای زنانی نے اپنے ون سونے روپ تے رنگاں پاروں سماج وچ ون پونے رنگ کھلار دتے ایس پاروں اوہدی حیثیت تے انفرادیت توں کوئی انکار نہیں کر سکدا۔ جیوس لکھدیاں نیں:

تتلی دے پنکھ

کیوں نے اپنے کو مل بھلا!؟

کیوں جو
 ایسناں بچ جذب نہیں
 عورت دیاں اچھاواں!
 منگیاں دعاواں
 ایہدے رنگاں بچ گھلے نہیں
 عورت دے خواب
 دیکھ تاں صحیح (5)

زنانی دا اک روپ دھی اے دھیاں نوں رحمت آکھیا گیا پر کجھ لو کائی دے نیڑے دھیاں منڈیاں نالوں گھٹ نہیں کیوں بے منڈے کماؤ تے دھیاں پر ایادھن نہیں۔ بے دیکھیا جاوے تے جمن مگروں کڑیاں تے منڈے دونوں دے کن وچ اذان تے مرن مگروں نماز جنازہ دونوں لئی اکو ای مقام متعین کردا۔ کر مجیت ہوراں دے نیڑے دھیاں دے اپنے پاپیاں نال محبت تے لاڈ کرن دے جذبات ای وکھرے نیں اوہ باہل دے گھر دی رونق نہیں تے چڑیاں وانگ باہل دے ویہڑے وچ چچھہاندیاں تے مگروں پر اے دیس اڈ جان دیاں نہیں۔ کر مجیت ہوراں اک گل بڑے خوبصورت انداز نال ایکی پئی زنائی ہمیشہ اپنے محبوب تے خاوند دے چہرے تے اپنے باہل دا عکس تے احساس بھال دی اے ایہہ اوہدی محبت دے جذبات نہیں پئی اوہ اپنے باہل دا عکس تے پیار اوہدے مرن توں بعد وی نہیں بھلدی جیویں نظم ”پاپا“ دے سرناویں ہیٹھ لکھدیاں نیں کہ:

چروکنی سانجھ آئی ساں جو گھر دی نکر وچ بچپن دی پوٹلی
 تیرے تر جان تے باہل! اوہ وی روئی ہے میرے نال نال
 محبوب مرد دے چہرے چوں لبھدی ہاں میں عکس تیرا
 لگدا من دی بالڑی تردی ہے میرے نال نال (6)

دھیاں بھانویں جنیاں وی وڈیاں ہو جاوَن ماییاں لئی اوہ ویانہن مگروں وی نکیاں بالڑیاں ای رہندیاں۔ اوہ سوہرے جاوَن توں بعد وی اپنے ماں پیاں دے گھر دیاں یاداں وچ ای جیوندیاں نیں۔ اوہناں دا وجود بھانویں تھاں بدل لیندا پر جذبات، احساسات تے تصورات محض اوسے بالپنے دیاں یاداں لمبیاں تے ویلے دی مہک محسوس کر دے نیں۔ اوہ اوس آنگن نوں سوناتے کر آندیاں پر اپنے احساسات وچ ہمیش جیوندار کھدیاں نیں کر مجیت ہوریں اوہناں زنائیاں دے جذبات نوں انج الیکیا جیویں:

میں سنا بھی ہے
 وقت داک ٹوٹا
 جواج دی
 شامل ہے میری ہوند چ
 اوہ ہن
 جس نوں میں جیویا
 جس نوں میں مانیا
 اوہ میتھوں
 دکھ نہ ہونا چاہوے
 اوہ پل جیوے گا
 میرے نال میری ہوند رہن تیکر (7)

کر محبت ہو راں جتھے دھیان دے جذبات دے اتھے ای معاشرے دے اک المیہ اتے وی جھات پائی کہ
 زنائی نوں اوہدی مرضی تے رضامندی دے نال ویاہ کرن دے حق توں وانجھار کھیا جاندا۔ ماپے اوہدی مرضی پچھن
 دی تھاں بعض ویلے زبردستی اوہدا ویاہ کر دیند دے نیں جد کہ ہر دھرم تے سماج زنائیاں نوں ایہہ حق دیندا پئی اوہ
 جس دے نال چاہوں اپنے مایا دی رضامندی تے گواہاں دی موجودگی وچ ویاہ کر سکدیاں نیں پر ایس معاشرے وچ
 مرضی نال ویاہ کرن والی زنائی نوں غیرت دے ناں تے یاں تے قتل کردتا جاندا یاں فیر گاں وانگ کسے وی ککے نال بنھ
 دتا جاندا۔ نبی کریم ﷺ دیاں ودھیر حدیثاں توں ایہہ گل واضح ہو جاندی اے پئی ویاہ لئی کڑی کولوں اوہدی
 رضامندی پچھنا اوہدا شرعی حق اے جیویں ارشاد اے:

” حضرت ابو ہریرہؓ سے روایت ہے کہ انہوں نے بیان کیا کہ نبی کریم ﷺ نے
 فرمایا، بیوہ کا نکاح اس وقت تک نہ کیا جائے جب تک اس سے پوچھ نہ لیا جائے اور
 کنواری عورت کا نکاح اس وقت تک نہ کیا جائے جب تک اس کی اجازت نہ لی
 جائے۔“ (8)

کر محبت ہو راں نے ایہدے لئی تاریخی حوالے دے کے اوہناں بے بس تے دھرو دا شکار ہون والیاں
 زنائیاں دی مثال دتی اے جیہناں نوں مایاں نے زبردستی اوہناں دی رضامندی توں بغیر ویاہ دتایاں غیرت دے ناں تے

زہر دے کے ایہہ گل ثابت کر دتی پئی دھیاں نوں سماج دے ڈرتوں قتل کیتا جاسکدا۔ جیویں لکھدیاں نیں پئی:

جند ملوک نوں سو سو جھیرے
پیڑاں ملھے من دے ویڑھے
روحاں تخت ہزارے بھٹکن
پنجر لے گئے کملے کھیرے (9)

کائنات داسبھ توں پہلاں تے قدیم رشتہ خوند تے بیوی دا تخلیق کیتا گیا۔ رب تعالیٰ نے حضرت آدم علیہ السلام نوں بنان مگروں اوہناں دی آسودگی لئی اوہناں دی پسلی توں حضرت بی بی حوا علیہ السلام نوں تخلیق فرمایا جیویں رب تعالیٰ دا قرآن مجید وچ ارشاد اے:

”اس نے تم ہی میں سے جوڑے پیدا کیے اور جانوروں میں بھی جوڑے پیدا کیے
اس طرح وہ تمہیں پھیلاتا ہے۔“ (10)

ایس آیت نے صراحت کر دتی پئی زوجیت دا قانون اپنی وسعت پاروں کائنات دی ہر اک شے تے حاوی اے ایس توں کوئی انسان انکاری نہیں۔ خاوند تیویں نوں تے تیویں خاوند نوں مکمل کر دی اے خاوند تے تیویں نوں اک دوجے دالباس آکھ کے جو عزت ایس رشتے نوں دین اسلام نے دتی ایہدی مثال کسے وی دین تے مذہبی کتاب وچ نہیں لبھدی۔ ایہہ دونہویں اک دوجے واسطے لازم ملزوم نیں۔ سید جلال الدین عمری اپنی لکھت ”عورت اسلامی معاشرے میں“ وچ اچ لکھدے نیں کہ:

”مرد کی زندگی کے بہت سے ایسے خالی گوشے ہیں جنہیں عورت کے حسین ہاتھ ہی پُر کر سکتے ہیں وہ اس کے جبلی تقاضوں اور فطری سوالات اور ترانہ محبت کا ساز ہے۔ اسی طرح مرد کے بغیر نسائیت کی بستی سونی رہتی ہے وہ اس کی کائنات جذبات کی رونق اور اس کی بے تابیوں اور بے کلیوں کا علاج ہے۔“ (11)

کر محبت ہوراں دے بقول اچ کل دی تیویں اوہناں حقوق تے مقام توں محروم اے جیہڑا اک مذہب تے معاشرہ اوس نوں دیون لئی حقدار ٹھہر اندا اہہ محض گھرداری سانجھن تے نسل اگے ودھان دا ذریعہ سمجھی جاندی اے اوس نوں ناسمجھ آکھ کے گھریلو معاملات تے مرد دی توجہ توں محروم رکھ کے حقارت دی نگاہ نال ویکھیا جاندا اجد کہ مرد

توں بغیر زانی تے زانی توں بنا مرد دا وجود خوشبو توں بغیر پھل وانگ اے جیہڑا دیکھن وچ سوہنا تے سنگھن وچ بے معنی اے۔ ایس گل نوں کر محبت ہو راں ”ہوند“ نظم وچ عورت نوں ”تتلی“ تے مرد نوں ”پھل“ نال استعارہ کر کے بڑے شائستہ تے سوہنے انداز وچ انج واضح کہیتا:

تتلیاں وچ رنگ نیں

پھلاں دی بدولت

تے

پھل کھڑ دے نیں

تتلیاں دے کارن

پھر بھلا

کنج ممکن اے

تیری میری ہوند

اک دو جے بنا؟؟؟ (12)

کر محبت ہو راں جتھے مرد دی زندگی وچ زانی دی ہوند تے لوڑ دسی اوتھے ای ایہہ حقیقت وی واضح کہیتی کہ پئی زانی ”وفاداری“ دا اک روپ اے اوہ اپنے جذبات، احساسات تے خواہشاں نوں مار کے اپنے بال بچیاں تے خونند دیاں خواہشاں تے احساسات نوں جیوند ارکھدی اے۔ اوہ اپنی ذات نوں بھل جاندی اے ہر نسل، فرقے، مذہب تے معاشرے دی تیویں قدر تاؤ ذہنی تے جسمانی طور تے مرد دے دکھاں، درداں تے پیڑاں دی شرکت دار اے۔ ”تیرے میرے پیار دا میگھ“ دے سرناویں ہیٹھ کر محبت ہو راں نے اک تیویں دے اپنے خونند بارے جذبات تے احساسات نوں انج الیکیا، جیویں:

چند میری چوں میں مک چلی اڑیا

جس پل توں ایہہ تیرے ناویں ہوئی

سجن جی میں، میں نہین و رہ گی

اک میں جنہی اک میں موئی

تیرے پیار دا میگھ وے کہا ورھیا

پیاسی ریت وچ جل تھل ہوئی (13)

کر مجیت ہو راں نے جتھے زنانیاں دے حقوق بارے گل کیتی اوتھے ای اوہناں لاچار بے بس تے پس ماندہ زنانیاں دا حال وی دسیا جیہڑیاں اپنی عصمت نوں داء تے لا کے اپنے بال بچیاں دے ڈھڈ دی اگ بجھانیاں نیں۔ کر مجیت نے دراصل معاشرے دی اوس لعنت تے دھندہ ول جھات پوائی اے جس نوں عام زبان وچ جسم فروشی یاں عصمت فروشی جد کہ فارسی وچ تن فروشی تے عربی وچ “دعارة” کہیا جاندا۔ انگریزی وچ ایہدے لئی “پرو سٹیٹوٹ” دا لفظ ورتیا جاندا۔ جیہڑا لاطینی زبان دے لفظ پرو سٹیٹیوٹا توں ماخوذ اے۔ جہدے معنی نیں “اپنے آپ نوں پیش کرنا یاں کسے فائدے موجب وینج دینا”۔ ایہہ انسانی حیاتی داسبھ توں قدیم، لازوال تے متحرک اوہ پیشہ اے جہدے توں دنیا دی کوئی تاریخ، ملک تے معاشرہ وانجھا نہیں رہیا۔ کجھ مکاں وچ تے ایس پیشے نوں قانونی تحفظ وی حاصل اے۔ ایس کاروبار وچ دراصل زنانیاں ملوث ہوندیاں نیں جد کہ کجھ لونڈے زنانہ صفات مرد (مخنث) وی ایہہ حصہ بندے نیں۔ اکثر عورتاں نوں جدوں معاشرے وچ عزت دی روٹی نہیں لہجھدی تے اوہ بے روزگاری، غربتی تے خاندانی مجبوریاں پاروں ایس پیشے نال منسلک ہو کے اپنی اصل سیان کھو دیندیاں نیں۔ جنج سعادت حسن منٹو نے اپنے افسانے “لائسنس” وچ خاوند دے مرن گروں معاشی طور تے مجبور ٹانگہ چلاون والی زنانی دی کہانی دسی پئی اوہد لائسنس ایس کر کے ضبط کر لیا گیا کہ اوہ اک زنانی اے۔ ہور تے ہور افسر اوس نوں عزت دی روٹی کمان دی تھاں کوٹھے تے بہن دا مشورہ دیندا اے جیویں:

نیستی نے کہا: حضور آپ گھوڑا ٹانگہ بھی ضبط کر لیں پر مجھے بتائیں کہ عورت کیوں
ٹانگہ نہیں جوت سکتی۔۔۔ مجھے اور کچھ آتا نہیں محنت مزدوری سے کیوں روکتے
ہیں مجھے؟ میں کیا کروں بتائیے نا مجھے؟

افسر نے جواب دیا: ”جاؤ بازار میں جا کر بیٹھو، وہاں زیادہ کمائی ہے“ - (14)

کر مجیت ہو راں دے آکھن موجب ”ریڈ لائٹ ایریا“ وچ زنانیاں دے ہاسیاں کچھے لکے دکھ تے پیڑاں نوں وقتی طور تے اوہدے نال کھلوڑ کرن والا مرد محض حوس دی تریہہ بجھاون تیکر ای سمجھدا مگروں اوہ زنانی اوس لال بتی دے علاقے دی عصمت فروشی تے ناکمہ ای رہندی پر مرد ایس توں بعد وی پارسا تے نیک۔ ایس گل نوں اردو زبان دے شاعر صائب عاصمی ہو راں زنانی داروپ وٹا کے انج لکھیا جیویں:

نظارہ کریں کھول کر چشم ہوش
کہہ رہے ہیں وہ عصمت فروشی

بنے ہیں پابند جو صوم صلوة

گزرتی ہے ان کی میرے پاس رات (15)

کر محبت ہو راں دا اندازوی مان یوگ اے جیویں لکھدیاں نیں:

اوہ ریڈ لائٹ ایریے چ

مسکر اہٹاں دے مکھوٹے، چ لکھیاں

انت پیڑاں

اوہ روٹی دی بھال چ

گو اچیا بچپن

دھرتی دے مترے پت جیہا

جیوں لنگھاؤندے شر نار تھی (16)

اک بنے تے کر محبت ہو راں اپنی مرضی نال ایس ملعون دھندے نال جڑیاں عورتاں دے جذبات قلمبند کیتے نیں تے دو بے اوہناں گھٹ عمر بچیاں دی گل کیتی جیہڑے زبردستی تے جبراً جنسی زیادتی دا نشانہ بن جاندا ہے۔ جنسی زیادتی جس نوں ”جنسی تشدد، جنسی بدسلوکی، جنسی استحصال، تے زنا بالجبر، عصمت دری، آبروریزی“ جد کہ انگریزی وچ Rape تے Child Abuse کہیا جاندا۔ ایہہ فعل دو بے دی کمزوری تے اپنی طاقت تے مضبوطی دا ناجائز استعمال اے۔ ایہہ زیادتی بہتی مرداں ولوں زنانیاں تے نکلے بالاں تے کیتی جاندا اے۔ پر ارج کل دے ترقی یافتہ ماحول تے سرعام فحاشی دا پرچار کرن والے میڈیا دے دور وچ زیادہ تر ایس دا نشانہ معصوم بال ای بندے نیں۔ جنہاں دے پھلاں ورگے جتیاں نوں مجروح کرن توں بعد کوڑے دے ڈھیریاں نالیاں وچ سٹ دتا جاندا۔ تن فروشی توں بعد ایس ناسور نے وی معاشرے دیاں جڑاں کھوکھلیاں کر دتیاں ایس نوں لگاماں پاؤن والے قانون دے اجارہ داراں دے ضمیر ابدی نیندر سوں رہے نیں تے ظالم خونخوار درندیاں وانگ دھڑلے نال پھر دے نیں۔ چائلڈ پروٹکشن کرن والے سارے ادارے ملزمان نوں سزائے موت تے دور کجھ چر دی سزا دیو اون توں وی عاری نیں۔ محمد نعیم یاد اپنی کئی کہانیاں دی لکھت ”کنڈیاں دی وار“ وچ اک کہانی دے روپ وچ اوہناں دو زنانیاں دی پتتا تے انساناں دے روپ وچ لکے حیواناں دی حقیقت دسی پئی جیہڑیاں واری واری اپنی عزت بچاؤن دی خاطر جنگل وچ پناہ لیندیاں رہیاں دوجی زانی پہلی کولوں بچھدی اے پئی:

”ایہتھے کوئی خطرناک جانور تے نہیں ناں؟ دوجی جواب دیندی اے، نہیں۔۔۔“

اوہ ہس کے آکھن لگی۔۔۔ اوہ صدیاں پہلاں جنگل چھڈ کے شہر ٹر گئے
نیں۔“ (17)

کر مجیت ہوراں نے اوہناں کم سن عمر بالاں دے جذبات دے جنہاں نے حالے ماییاں دے ناناواں توں
علاوہ کجھ بولناوی نہیں سکھیا ہوندا پر حوس دے پجاری اوہناں معصوماں دی حیاتی اجاڑ کے اجیہا سبق رٹا دیندی اے
جس نوں رہندی دنیا تائیں یاد رکھیا جائے گا۔ کر مجیت ہوراں نے نظم ”حیوانیت“ وچ پچیاں نال کھیڈن والے ایس غیر
انسانی فعل نوں ”خونی کھیڈ“ داناں دتا جیویں لکھدیاں نیں کہ:

اٹھکیلیاں دی عمرے
تو تلی زبان دی
سنگھی گھٹے جانا
لکن میٹی کھیڈن دی عمرے
خونی کھیڈ کھیڈنا
من دیاں معصوم پر تاں دا
خوفناک درشاں نال
دل اندھیرے جانا (18)

آکھیا جاندا اے پئی انسان آزاد پیدا ہو یا پر بے تقدیر اوہنوں غلام بنا دیوے تے فیر مسلسل کوشش تے جتن
کر کے آزادی حاصل کرن دی قوت دا ورتاوا کر کے اوہ غلامی دی تھاں آزادی دی حیاتی لنگھا سکدا اے۔ کر مجیت
ہوراں دے وچاراں موجب بے زبانی جدوجہد کوشش تے اپنی قابلیت دا لوہا منوانا چاہے تے اوہ راہ وچ آون والے
وڈے توں وڈے پہاڑ نوں ڈھا کے تے اپنی اندرونی صلاحیتاں نوں ورت کے کدھرے بدلوٹی، کدھرے بدل،
کدھرے چن تے کدھرے سورج بن کے پوری دنیا تے راج کر سکدی اے۔ کر مجیت ہوراں نظم ”بدلوٹی“ دے
سرناویں ہیٹھ زبانی نوں ”بدلوٹی“ نال استعارہ کر کے قربانی دادو جاناں دتا۔ پئی اوہ بدلوٹی بن کے اپنی حیثیت موجب
تھاں تھاں امیدیاں تے آساں دا مہینہ بن کے پوری دنیا نوں سیراب کر کے آپ سمندر دی گہرائی وچ سما سکدی
اے۔ جیویں لکھدیاں نیں کہ:

اوہ ورہدی رہی
بن بدلوٹی

تے مٹاندی رہی
 مارو تھل ہکتے
 ہو گیا سمندر اوہ تھل
 تے سگئی
 اوہ بد لوٹی
 سمندر دی تہہ بچ (19)

کر مجیت ہو راں جتھے تھاں تھاں زنائیاں دے جذبات، احساسات تے نظریات دی ترجمانی کیتی او تھے ای زنائیاں نوں اپنا حق حاصل کرن واسطے اپنی اصلاح کرن دے نال نال خود نوں مضبوط کرن دا وی دل سکھایا پئی کسے وی مسیحا تے مددگار دا انتظار کرن دی تھاں اپنا مسیحا آپ بن کے مسلسل جدوجہد تے کوشش کرنا ضروری اے ایہہ اوس ویلے ممکن ہووے گا جدوں اوہ اپنیاں کمزوریاں نوں اپنی طاقت بنائے گی تاں ای سماج اوہناں دے جذبات تے احساسات نال کھیڈن دی تھاں اوہناں دا حق منے گا۔ جیویں لکھدیاں نیں:

آؤ چیرئیے
 ایس بھارنی دھند نوں
 تے سر جن لئی
 نوں سماج
 پہلاں سر جیے خود نوں (20)

انج آکھ سکے آں پئی کر مجیت ہو راں نے ہر دور، معاشرے، مذہب تے گروہ دی زنائی دی یکساں آواز بن کے اوہناں دے حقوق تے مقام دی گل کیتی تے ایہہ گل وی واضح کردتی کہ زنائی دا تعلق کسے وی مذہب تے گروہ نال ای کیوں نہ ہووے اوہدا اصل مذہب تے دھرم انسانیت تے برابری اے۔ کر مجیت ہو راں سماج دے ہر شعبے نال وابستہ زنائی نوں مسلسل کوشش کرن دے نال نال ایہہ نوید وی سناندیاں نیں پئی مایوس ہون دی لوڑ نہیں جدوں مایوسی دے کالے بدل چھٹ جاوے گے تے نت نویں سویر دا چائن اوس نوں جیون دا نوں سنہیا پڑائے گا جتھے اوہ اپنے حقوق تے اصل مقام توں فیض یاب ہو کے آزاد فضا بچ سکھ داساہ لوے گی۔

References:

* PhD Scholar, Lahore College for Women University, Lahore.

- ** Chairperson, Department of Punjabi, Lahore College for Women University, Lahore.
1. Aminā Tehsin, *Mutālīyāt-e-Niswān*, (Dehli: Educational Publishing House, 2008), 24.
 2. *Mutālīyāt-e-Niswān*, 81.
 3. Rāshid Alkheri, Allama, Hazrat, *Ālam-e-Niswan* (Delhi: Admat Book Depot, 1945), 17.
 4. Karamjit Kaur Kīshanwal, *Adan De Bāgh Ve Chalīye* (Lāhore: Māan Boli Research Centre, 2016), 98.
 5. Adan de Bāgh Ve Chalīye, 40.
 6. Adan de Bāgh Ve Chalīye, 29.
 7. Adan de Bāgh Ve Chalīye, 30.
 8. Abdūl Sāttar Alhīmādi, Sheikh, Hafiz (Trans.), *Sāhī Bukhārī Sharīf* (Imām Abū Abdūllāh Bīn Ismāīl Būkhārī, Kītāb Nīkkāh, Vol-5), (Riyadh: Maktabah Dar-us-Salam, 2011), 139.
 9. Adan de Bāgh Ve Chalīye, 13-14.
 10. *Qūrān*, Pāra No. 25, Sūrat Shoūra 42, Ayat 11. Jālāl-ud-dīn Umrī, Syed. Aūrat Islāmī Māsharay Mein. (Dehli: Markazi Maktaba Islami, 1961), 60.
 11. Adan de Bāgh Ve Chalīye, 104.
 12. Adan de Bāgh Ve Chalīye, 107.
 13. Sādat Hāssan Manto, *Mantorāmā*, (Lāhore: Sang-e-Meel Publications, 1998), 117.
 14. Sāīb Asmī, *Masnavī Aūrat Aūr Sāmajh* (Lāhore: Northern Army Press, 1945), 25.
 15. Adan de Bāgh Ve Chalīye, 43-44.
 16. Naeem Yād, Mūhammad, *Kandeyān dī Wār* (Lāhore: Taha Publications, 2019), 53.
 17. Adan de Bāgh Ve Chalīye, 70.
 18. Adan de Bāgh Ve Chalīye, 26.
 19. Adan de Bāgh Ve Chalīye, 90.

☆☆☆